

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

18/30

Den Bosch Plan Zuid

Een wederopbouwgebied
van nationaal belang

“Verhagen steunde de architecten om nieuwe woontypologieën te ontwikkelen waarin verschillende soorten huishoudens bijeen zouden kunnen wonen.”

Uit: Marinke Steenhuis in *Stedenbouw in het landschap*, Pieter Verhagen (1882-1950), 2007

Foto Afdeling Erfgoed, gemeente S-Herengobosch

“Essentieel is de structuur van de openbare ruimte, met de traditionele stadsstraat als basis en met een bebouwingstypologie die consequent straatgericht is.”

Uit: Rein Geurtsen in *Atlas voor de Wederopbouw Nederland*, 2013

Foto Serge Techau

Wederopbouwperiode

Wie de kaart van Nederland van eind jaren dertig vergelijkt met die van eind jaren zestig ziet grote veranderingen. Het aanzicht en de inrichting van steden, dorpen en landelijke gebieden zijn ingrijpend veranderd. De Tweede Wereldoorlog richtte zware verwoestingen aan. De gebouwen en infrastructuur in honderden dorpen en steden lagen in puin of raakten zwaar beschadigd. Al tijdens de oorlog begon een centraal geleide rijksdienst met het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw. Dit was niet de enige ruimtelijke opgave waar de overheid voor stond tijdens de wederopbouwperiode. Voor de oorlog leefden al andere grote wensen die nog niet vervuld waren zoals de uitbreiding en vernieuwing van steden en de modernisering van het platteland.

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals een nieuwe wijkopbouw met veel groen. Het motto van de stad werd licht, lucht en ruimte. Daarnaast kwamen er steeds meer auto's waar rekening mee gehouden moest worden in de plannen.

Selectie van 30 wederopbouwgebieden

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd. De gebieden worden beschouwd als toonbeelden van de wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (de herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (de planmatige, stedelijke uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

De rol van het Rijk en de gemeenten

De selectie als één van de 30 wederopbouwgebieden zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Het Rijk heeft ervoor gekozen deze gebieden niet als rijksbeschermd gezichten aan te wijzen. De uitdaging voor de gemeente en haar bewoners is om een manier te vinden waarop nieuwe ontwikkelingen en behoud van het karakter van de wijk samen kunnen gaan.

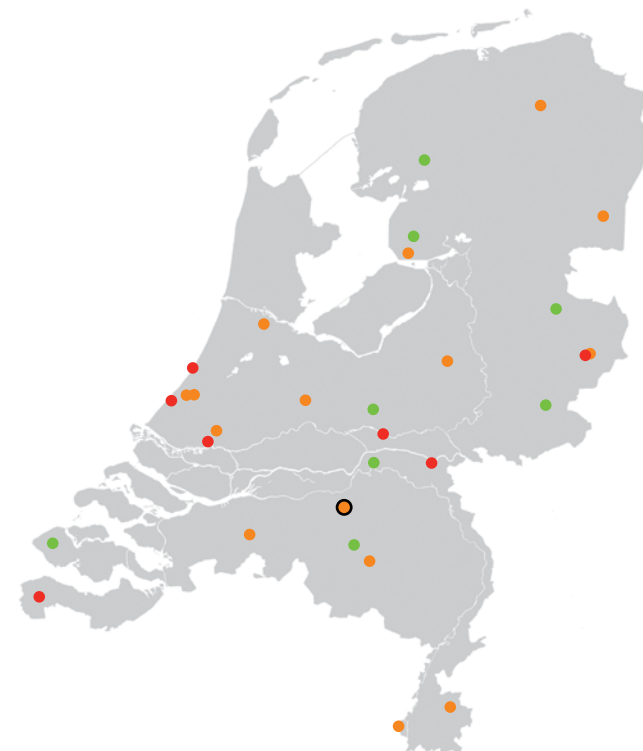
Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Visie erfgoed en ruimte. Kiezen voor karakter (VER). Deze nota beschrijft hoe het Rijk een rol ziet voor het cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening. Ook wordt geschetst op welke manier publieke en private partijen rondom cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening zouden moeten samenwerken. Het Rijk wil stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven. Om dat te bereiken wil het Rijk (bestuurlijke) afspraken maken met de betrokken gemeenten.

Naoorlogse woonwijken

De bouw van deze uitbreidingswijken kwam na de oorlog op gang om het tekort aan woningen op te vangen. Kenmerkend is dat het vaak gaat om grootschalige uitbreidingen met seriematige of herhaalde bouwblokken: veel rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen. De wijken zijn ruim opgezet en hebben een groen karakter. Ze kennen vaak eigen voorzieningen op loopafstand van elkaar: winkels, scholen, kerken en gezondheidszorg. Dit in tegenstelling tot veel vooroorlogse buurten met gesloten bouwblokken in smalle straten met een winkeltje op de hoek en weinig groen. Plan Zuid is een schoolvoorbeeld van een naoorlogse stadsuitbreiding, en kenmerkt zich door de traditionele architectuur uit de traditie van de Bossche en Delftse School.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Den Bosch Plan Zuid

Wederopbouwkeren

01. Hengelo binnenstad
02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
03. Den Haag Atlantikwallzone Kijkduin-Zorgvliet
04. Rhenen binnenstad
05. Rotterdam oostelijke binnenstad
06. Nijmegen binnenstad
07. Oostburg

Naoorlogse woonwijken

08. Groningen De Wijert-Noord
09. Emmen Emmermeer, Angelslo en Emmerhout

10. Nagele

11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
12. Hengelo Klein Driene I en II
13. Apeldoorn Kerschoten
14. Den Haag Mariahoeve
15. Leidschendam-Voorburg De Heuvel Prinsenhof
16. Utrecht De Halve Maan
17. Rotterdam Ommoord
18. Den Bosch Plan Zuid
19. Breda De Heuvel
20. Eindhoven 't Hool
21. Heerlen Vriehede
22. Maastricht De Pottenberg

Landelijke gebieden

23. Skarsterlân Haskerveenpolder
24. Noordoostpolder
25. Vriezenveen
26. Berkelland Beltrum I
27. De Groep en omgeving
28. Maas en Waal-West
29. Veere Walcheren
30. Boxtel en Best De Scheeken

Atlas van de wederopbouw in Nederland

De atlas biedt een overzicht van de 30 geselecteerde wederopbouwgebieden en vertelt het verhaal van de ruimtelijke ordening in Nederland aan de hand van een aantal essays.

ISBN 978-94-6208-092-8

Den Bosch Plan Zuid is één van de dertig door het Rijk geselecteerde naoorlogse gebieden met een bijzondere cultuurhistorische betekenis. De gebieden tonen samen het tijdperk van de wederopbouw.

Voor meer informatie:

www.erfgoedshertogenbosch.nl
www.shertogenboschopdekaart.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE ondersteunt gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van plannen die het karakter van de wederopbouwgebieden voor de toekomst behouden. De RCE vindt het belangrijk dat specifieke kennis over de wederopbouwperiode ontwikkeld wordt en beschikbaar komt. Het kennisplatform wederopbouwgebieden vervult hierin een centrale rol.

Zie ook: www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw

Den Bosch Plan Zuid

Het plan voor Zuid vormt een fraaie schakel tussen de historische binnenstad en het omliggende landschap. Oude landschappelijke en cultuurhistorische elementen zoals het Bossche Broek en de vestingwerken werden in het plan geïntegreerd. Het nieuw ontworpen Zuiderpark, de groene binnenhoven en de ruim opgezette bebouwing geven de wijk een groen en open karakter. Het idee van de wijkgedachte, met diverse voorzieningen en verschillende woningtypologieën, is duidelijk aanwezig.

Groen en weids

Het eerste ontwerp van het plan voor Zuid is in 1937 gemaakt door Pieter Verhagen van het bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd echter pas na 1945 gestart met de daadwerkelijke ontwikkeling van de wijk. Om het gebied geschikt te maken voor bewoning werd zand rondom de Pettelaarse schans weggegraven, waarna de Zuiderplas ontstond en de contouren van de schans zichtbaar zijn geworden. Samen met het Zuiderpark, de ligging aan het Bossche Broek en de vestinggracht en de ruime en speelse opzet van de wijk heeft Zuid een groen en weids karakter gekregen. Een kwaliteit die ook vandaag de dag nog zo wordt beleefd, ondanks de stedelijkheid van de wijk.

Gevarieerde architectuur

Binnen het moderne stedenbouwkundige plan is Zuid bebouwd met een variëteit aan woningen en openbare gebouwen. De wijk kenmerkt zich door de traditionele architectuur uit de traditie van de Bossche en Delftse School. Ook is er moderne architectuur in de wijk te vinden. Aan de groene randen, zoals aan de Hertog Hendriksingel, en rondom het Zuiderpark staan vrijstaande huizen, ze zijn zo gesitueerd alsof ze zijn uitgestrooid zijn in het groen. Er werden relatief veel gestapelde woningen gerealiseerd (vier tot zes lagen). In de eerste bouwfase zijn deze in een open structuur met hoven en poorten ontworpen, later werd meer strokenbouw toegepast. De bebouwing werd met zorg ontworpen, maar ook aan de openbare ruimte in de buurten werd veel aandacht besteed. Opvallend en centraal in de wijk is de Zuiderpassage, een winkelcentrum in de vorm van een hof met poortgebouw en woningen boven de winkels. Aan de zuidoostzijde van de wijk is in 1971 het ruim 100 meter hoge provinciehuis geopend.

- 1 De wijk kent een groen en open karakter, zoals in de Hadewychstraat te zien, 1958
- 2 Zuiderpark, groene hart van de wijk, met rondom 'uitgestrooide' villa's
- 3 Traditionele bebouwing in Bossche Schoolstijl aan de Hertog Janstraat
- 4 Weidsheid in de binnentuin tussen de woonblokken in

- 5 Hertog Hendriksingel, met kunstwerk Harpspelster (1953) van Jacques van Rhijn
- 6 Winkelcentrum de Zuiderpassage, met spel van open en beslotenheid
- 7 Provinciehuis als 'landmark' van de architect Hugh Maaskant
- 8 Sint Janslyceum, een Rijksmonument
- 9 Entreehal van het lyceum met een groot mozaïek- en betonrelief

Colofon

Tekst Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Grafisch ontwerp En-publique.nl / Kaarten Must / Foto cover Afdeling Erfgoed, Gemeente 's-Hertogenbosch

